

Се слушаме ли преку екранот? Младите за безбеден Интернет-простор

**Извештај од граѓански консултации
со млади луѓе од Северна Македонија**

Институт
за
европска
политика.
Скопје

Think
for
Europe
Network

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

Вовед

Интернет-просторот станува се повеќе регулирана сфера. [Истражувањето](#) спроведено од ОЕЦД открива дека регулаторите користат различни приоди: индустриски стандарди, договори за ко-регутирање меѓу индустријата и властите, најчесто во насока на заштита на личните податоци и на потрошувачите, како и усвојување закони во државите. Дополнително, законите коишто се применуваат во традиционалната економија и регулираат приватност, безбедност и заштита на потрошувачите, се применуваат и во дигиталната економија. Меѓутоа, загриженоста на регулаторите во однос на справувањето со предизвиците коишто онлајн-платформите му ги донесоа на денешното општество станува сè поголема.

Онлајн-платформите играат значајна улога во олеснувањето интеракции на Интернет. Токму преку овие посредници се одвива најголемиот дел од комуникацијата и трансакциите меѓу поединци, бизниси и владини институции. Тие станаа „портирите“ на Интернетот. Овие платформи имаат значителна пазарна моќ, заземаат различни форми и имаат различни намени, можат брзо да се појават, имајќи на ум дека бројот на корисници и бизниси коишто ги користат може да порасне за кратко време. И покрај таквата моќ, она што го отежнува одредувањето правилен регулаторен приод во однос на овие [платформи](#) е токму фактот што нема консензус за дефиницијата на онлајн-платформа, како и дилемата во однос на тоа дали онлајн-платформите треба да се [саморегулираат](#) или, пак, да бидат регулирани со [строги закони](#). Немањето консензус и мултилатерална соработка за креирање нови и примена на постојни закони додава на севкупните потешкотии при справувањето со предизвиците од овие глобални платформи.

Во жарот на глобалната неизвесност по ова прашање, Европската Унија (ЕУ) го предводи патот кон изнаоѓање решенија за предизвиците коишто ги носат овие глобални платформи. Во 2015 година, Европската комисија (ЕК) ја претстави својата [позиција](#) за тоа како да се регулираат онлајн-платформите и како да се поддржи нивниот развој во ЕУ. [Целта](#) на овој план е да се креира „поле на еднакви можности“, да се обезбеди одговорно однесување на онлајн-платформите во насока на заштита на вредностите на ЕУ, поттикнување доверба, транспарентност и обезбедување правичност на онлајн-платформите, притоа поттикнувајќи економија заснована на податоци со отворени и недискриминаторски пазари.

Од Северна Македонија се очекува да ги усогласи домашните закони со законодавството на ЕУ и со политиките чиј развој е во тек. Развојот на политиките на ниво на ЕУ директно ќе влијае на граѓаните и на бизнисите во земјата. Како земја-кандидатка за членство во ЕУ, ниту младите лица, ниту Владата можат директно да придонесат во развојот на регулаторната рамка во ЕУ. Дури и на национално ниво, [младината во Северна Македонија](#) има ограничено влијание во процесот на развој на политики. Мнозинството, односно 58% од младите сметаат дека не можат да влијаат врз работата на Владата, додека младинските организации ретко се консултирани при развојот на политики за млади. Затоа, на младите од Западен Балкан, вклучително и од Северна Македонија, треба да им се даде простор да ги споделат своите гледишта во однос на тоа како Интернетот се вклопува во нивните животи, како и да ги споделат нивните ставови во врска со начинот на кој се развива регулаторната рамка за онлајн-платформите, за да може да се надминат предизвиците и да се искористат придобивките што онлајн-платформите им ги овозможуваат ним и на општеството.

Преку презентирање на главните наоди и заклучоци од граѓанските консултации со млади луѓе организирани во Северна Македонија, придонесуваме кон разбирањето на гледиштата на младите во нашата земја, и даваме придонес кон развојот на политиките во оваа област во иднина.

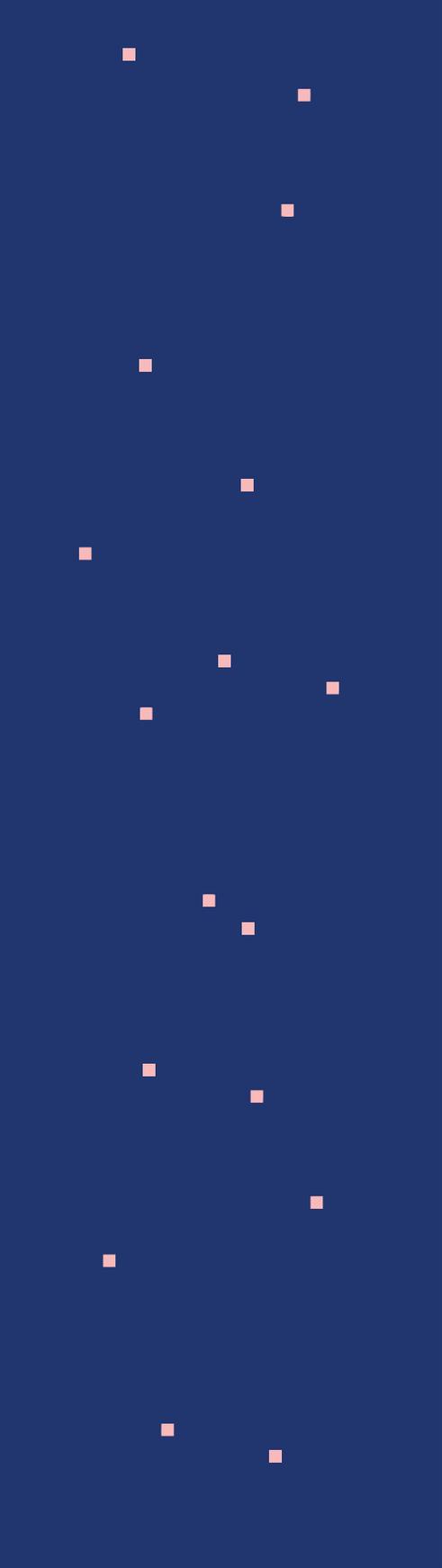
Методологија

Граѓанските консултации со млади луѓе се вид граѓански консултации чија цел е да се разберат перцепциите на младите луѓе во врска со општествените проблеми и нивните гледишта за можните решенија за овие проблеми. Целта на настанот беше разбирање на личните (позитивни или негативни) искуства што учесниците ги имале на Интернет и на нивните мислења за тоа кои дејства треба да се преземат во однос на политиките и коишто засегнати страни треба да ги спроведат овие дејства за да се подобри искуството на корисниците.¹

Процесот на граѓански консултации се одви-ваше во две фази. Во секоја од фазите, учесниците дискутираа во четири групи, а потоа и на пленарна сесија. Во првиот круг, групите дискутираа и се согласија за тоа кои, според нив, се позитивни и негативни страни на Интернетот. Претставници на групите ги споделија ставовите на групите, а потоа, сите учесници гласаа на пленарната сесија. Со примена на истиот процес во вториот круг, учесниците идентификуваа препораки за идни политики со коишто би се максимизирало позитивното искуство на Интернет и би се надминале негативните страни.

---

¹ Настани од овој тип се одржаа во сите земји од Западен Балкан. Наодите од дискусиите се објавени во регионален Документ за дискусија, достапен на: <https://epc.eu/en/Publications/Balkan-youth-speaks-up-about-digital-issues-Lessons-for-the-Conferenc-3ea328>

На овој начин, овозможивме пофокусирана дискусија меѓу учесниците во групните сесии, а потоа и помеѓу групите. Фасилитаторот ги систематизираше аргументите и предлозите од групите и повика на гласање. На првата пленарна седница, учесниците гласаа за позитивните и негативните страни, а на втората, за приоритетите во однос на политиките и за одговорните чинители.

За овој краток документ, проценивме дека најзначајно би било да се презентираат резултатите од гласањето за време на пленарните сесии, како и клучните аргументи изнесени за време на дискусиите во групите. На овој начин, ги прикажуваме клучните аргументи и грижи за коишто не се дискутираше на пленарните сесии и се обидуваме да го доловиме образложението за дадените гласови.

Настанот беше организиран онлајн поради ситуацијата предизвикана од пандемијата со КОВИД-19. Учеството на овој настан беше отворено за сите граѓани во Северна Македонија на возраст од 16 до 24 години, со претходно регистрирање за учество во настанот. Анкетата за регистрирање се рекламираше на Фејсбук и беше споделена со младински НВОи преку е-меил и на нивните профили на социјални мрежи.

На настанот учествуваа вкупно 25 млади. Работни јазици на настанот беа македонски и албански.²

---

² Учесниците беа поделени во групи: две групи со македонски и две групи со албански говорен јазик. На пленарните сесии, работниот јазик беше македонски, при што фасилитаторите коишто говореа албански јазик преведуваа на македонски.

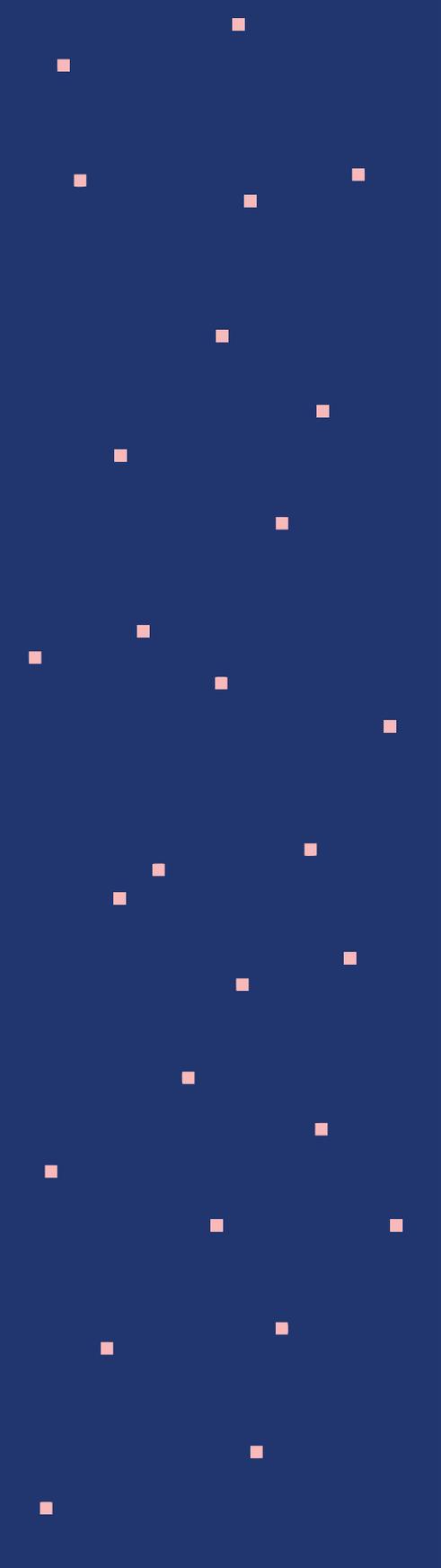
Состојбата со регулирањето онлајн-платформи во ЕУ и во Северна Македонија

Процесот на консултации во однос на онлајн-платформите во ЕУ покажа [различна загриженост](#) меѓу различните засегнати страни. Бизнисите и бизнис-здруженијата се фокусираа на предизвиците во областа на конкурентноста, заштитата на авторски права, рангирањата при пребарување и одговорност за содржини генерирани од корисниците, здруженијата на потрошувачи и поединците изразија загриженост во однос на заштитата на личните податоци и спроведувањето на правата на потрошувачите, додека, пак, граѓанските организации најчесто изразуваа загриженост за предизвици поврзани со приватност, анонимност и цензура. Сите страни изразија [загриженост](#) за криминални и измамнички онлајн-активности и потешкотии при спроведување на постојното законодавство. Повеќеслојната природа на платформите и нејасната линија меѓу корисник и потрошувач го отежнува вклопувањето на [платформите](#) со постојните регулативи на ЕУ.

Во нејзината комуникација, ЕК предложи [регулаторна рамка](#) со четири различни приоди кон онлајн-платформите:

- Првиот приод е усогласување и примена на истите правила во цела ЕУ. Носечката иницијатива со овој приод е Општата регулатива за заштита на податоци (ОРЗП).

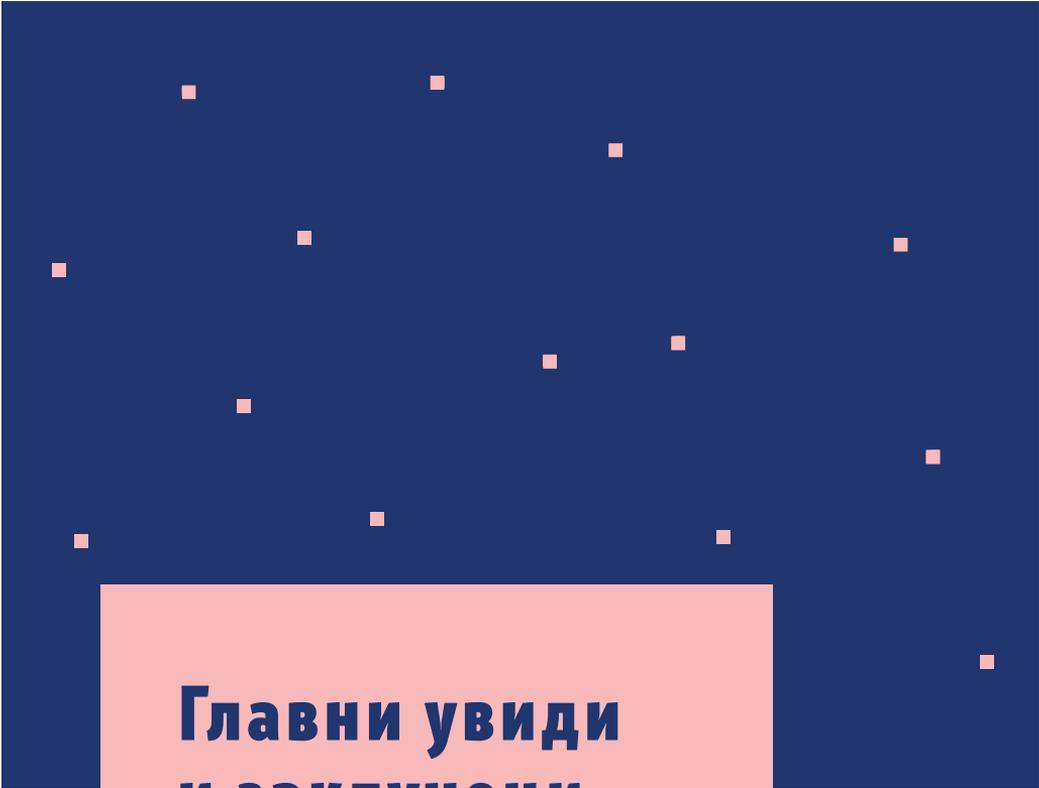
- Вториот приод се темели на примена на постојните правила во ЕУ поврзани со онлајн-платформите во конкретни области како конкуренција, заштита на потрошувачи, заштита на лични податоци и слободи на единствениот пазар.
- Третиот приод е заснован на проблеми, каде што постојната регулативна рамка се прегледува врз основа на начелото на подобро управување за да се решат јасно идентификувани проблеми коишто се појавуваат на онлајн-платформите. Со овој приод, конкретни директиви се однесуваат на прекршување на Интернет протоколи и авторски права, терористички содржини, надзор на пазарот и усогласеност на производи коишто се применливи за онлајн-платформите, и на платформите за споделување видео-записи им се налага да го ограничат пристапот на малолетници до штетни содржини, а обата чинители преземаат дејствија за да ја унапредат медиумската писменост на корисниците.
- На крај, се предлага приод на саморегулација и ко-регулација, при што чинителите од индустријата се посветуваат на преземање дејствија за да обезбедат законска примена и соодветни механизми за мониторинг. Кодексот на однесување за Борба против нелегалниот говорна омраза на Интернет, врз што Комисијата врши надзор на годишно ниво, Кодексот на практики за дезинформации и патоказите на платформите, како и Препораката за мерки за ефективно справување со нелегални содржини на Интернет се значајни примери во оваа насока. Сепак, дел од земјите-членки сметаат дека треба да се применува приод на ко-регулација со механизми за спроведување, санкционирање и поправка.

За разлика од ЕУ, во Северна Македонија нема [сеопфатен приод](#) за справување со прашања поврзани со онлајн-платформите. Некои прашања поврзани со онлајн-платформите се регулирани, но нема системска поврзаност и ажурирање на постојните закони согласно развојните решенија во ЕУ. Националната програма за усвојување на законодавството на ЕУ на Северна Македонија не е јавно достапна од 2017 година и нема сеопфатни докази за позицијата на земјата во однос на транспонирање на законодавството на ЕУ поврзано со онлајн-платформите.

Северна Македонија нема усвоено стратешки документ кој се однесува на проблемите коишто произлегуваат од онлајн-платформите. Националната краткорочна стратегија за информациски и комуникациски технологии ([ИКТ](#)) е застарена и не предвидува планови за конкретни дејства коишто би се презеле за да се решат проблемите што се појавуваат на онлајн-платформите. [Планот на Владата](#) за борба против ширењето дезинформации предвидува активна соработка со платформите на социјалните медиуми и вклучување на земјата во плановите на платформите за борба против дезинформации. [Агенцијата](#) за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги презема мерки само кога се работи за традиционални медиуми. Онлајн-медиумите се саморегулираат преку [Советот за етика во медиумите](#). Советот презеде мерки во неколку наврати, коишто се чинат минорни во контекст на она што треба да се направи за да се разрешат сите случаи на прекршување на Кодексот.

Регулаторната рамка за платформите на Интернет е мошне комплексна. ЕУ се постави себеси како глобален предводник во регулирањето на овие платформи, но Северна Македонија нема сеопфатен приод за справување со предизвиците што овие платформи му ги донесоа на денешното општество. Сепак, овие предизвици треба да се разгледуваат и решаваат од секоја власт, за да се обезбеди безбеден онлајн-простор за граѓаните.

Главни увиди и заклучоци од дискусиите

Врз основа на значителниот придонес добиен за време на граѓанските консултации со млади луѓе, во следниот дел се презентирани гледиштата во однос на позитивните и негативните страни на Интернетот, по што следат главните препораки за политики наменети за конкретни засегнати страни.

Можности и предизвици

Интернет-просторот им дава различни придобивки на граѓаните, конкретно за:

- Пристап до образование, особено за време на пандемијата. Формалното и неформалното образование преку курсеви од реномирани универзитети и професионални обуки за доживотно учење беше уште една предност за која се дискутираше во групите.
- Бесплатен и брз пристап до вести и видео-записи, како и до други информации коишто им помагаат на младите луѓе постојано да се информирани за постојните настани и проблеми во светот.
- Во половина од групите се спомена и полесната комуникација со семејството и со пријателите, како и со други луѓе ширум светот, како во време на криза (пандемија, загадување), така и во мирни периоди.
- Бизнис-можности за мали и средни претпријатија и олеснети можности за младите луѓе при барање работа.
- Креирање заедници и интеракција со врсници и истомисленци кадешто сите можат да бидат креативни и да имаат слобода на говор.

Кога станува збор за негативните страни на Интернетот, учесниците го идентификуваа следново:

- Зависност од Интернет и проблеми со менталното здравје. Во една од групите, учесниците изјавија дека Интернетот ги прави отугени и асоцијални, додека во друга, како негативна страна беше наведено создавањето погрешни перцепции и мислења за животот на младите луѓе.
- Безбедноста на податоците на корисниците на платформите, можни напади од предатори и педофили. Во групите се дискутираа општата слаба заштита на податоците на интернет, како и постојниот ризик од злоупотреба на личните податоци и нарушување на приватноста, кражби на идентитет и плагијати на академски истражувања.
- Ширење говор на омраза и сајбер-насилство. Во две од групите, овој проблем беше илустриран преку пример за остри реакции, при што организатори на протести организирани онлајн се соочиле со остри реакции и говор на омраза.
- Овозможена е селекција и рестрикции на мислења и објави, како и споделување лажни вести во однос на светските политики и онлајн-политичка пропаганда, што може да доведе до двојни стандарди и на Западот и на Истокот. Една од групите посочи на напливот на политичка пропаганда на социјалните медиуми насочена кон младите лица.

Решенија

Врз основа на дискусиите и гласањето за време на овој настан, учесниците сметаат дека Интернетот треба да е регулиран простор, за да може да се заштитат корисниците и општеството. Државата треба да усвои закони со коишто ќе се регулира медиумскиот простор, вклучително и професијата новинарство, онлајн-порталите за вести и социјалните мрежи, говорот на омраза на Интернет и сајбер-насилството. Една од групите предложи заштитата на граѓаните да се утврди со Меѓународна конвенција за заштита на граѓаните на социјални медиуми. Постои потреба од подобра заштита на личната и институционалната приватност.

Иако построги правила беа наведени како најсоодветни мерки, учесниците сметаат дека е потребно да се преземат соодветни дејства за борба против негативните страни на Интернетот. Интернет-платформите треба да применуваат построги правила и процедури за верификација на изворите, блокирање на штетни објави и придржување до ограничувањата во однос на возраста. Дополнително, треба да обрнат повеќе внимание на пријавите поднесени од корисниците. Во групна дискусија, учесниците ги изразија своите сомнежи поврзани со приодот на саморегулација, бидејќи сметаат дека постојната состојба им оди во прилог на политичките елити.

Дополнително, Владата и Министерството за внатрешни работи треба да имаат поголема контрола и моќ, но и ефикасни и брзи реакции при наоѓање и казнување на сторителите и луѓето што ги загрозуваат правата на другите. Во оваа насока, учесниците изразија загриженост во однос на пречекорувањата на Владата и недостигот на мерки од релевантните институции. За првото, стравуваат од цензура и прекршување на слободата на говорот под изговор дека станува збор за борба со лажните вести. За второто се наведува незначителниот број случаи кадешто власта презела мерки за борба со лажните вести, како и недостигот на политичка волја за спроведување на постојните закони или за креирање и усвојување нови, што доведува до немање верба дека институциите ќе преземат сериозни мерки за справување со проблемите.

Дополнително, се дискутираше и за тоа дека онлајн-порталите за вести треба да се верификуваат и надгледуваат за да се ограничи ширењето на лажните вести. Една од групите предложи воспоставување на регистер на онлајн-портали за вести, за да се обезбеди подобар надзор.

Учесниците исто така, дискутираа и за одговорноста на самите корисници. Корисниците на интернетот треба да бидат повнимателни при интеракција со другите, како и да имаат проактивна улога на социјалните медиуми. Тие треба активно да ги користат алатките коишто им се на располагање, како пријавување штетни објави и блокирање содржини, како и да ги почитуваат условите за користење пропишани од онлајн-платформите. Дополнително, корисниците треба да бидат свесни за заканите при интеракција со други луѓе.

За време на групните дискусии се спомена и улогата на ЕУ, но само накратко, кога стануваше збор за справувањето со негативните аспекти на Интернетот. Во борбата против лажните вести, соработката со европските институции и нивните претставници во Северна Македонија би им овозможиле на македонските органи да научат од најдобрите практики во ЕУ. Дополнително, се дискутираше и за тоа дека повеќе фондови од ЕУ треба да се наменат за медиуми, како и за борба против лажни вести и пропаганда.

Ситуацијата со проблемите со менталното здравје коишто се резултат на користењето социјални медиуми треба да се решава преку усвојување соодветни политики. Во една од групите, учесниците сметаа дека треба да се воведат соодветни образовни програми под водство на Министерството за образование и наука. Во друга група, пак, учесниците предложија настани што би поттикнале јавни дискусии на оваа тема, како и креативни проекти за ангажирање на младите луѓе надвор од Интернет-просторот.

На крај, учесниците сметаат дека треба да се спроведат и образовни политики. Образовните програми треба да се осврнат на недостигот на разбирање на негативниот потенцијал на социјалните медиуми. Таквите програми треба да се однесуваат и на младите, и на родителите, и на наставниците. Се напмна и дека Европската Унија, граѓанските организации, медиумите и образовните институции треба да организираат повеќе обуки за зајакнување на нивните капацитети за дигитална и медиумска писменост.

Заклучоци

Зголемената употреба на онлајн-платформите му донесе придобивки, но и предизвици на денешното општество. Судејќи според придонесите од овој настан, младите во Северна Македонија ги разбираат придобивките коишто интернет-платформите им ги нудат нив и на општеството во однос на образование, комуникација и бизнис. Од друга страна, препознаваат и дека најголемите проблеми, како заштитата на личните податоци, плагијаризмот, говорот на омраза и сајбернасилството, ширењето политичка пропаганда на Интернет треба да се решат преку воведување политики.

Справувањето со овие проблеми е предизвик само по себе. Додека ЕУ се позиционираше како глобален предводник во оваа насока преку ревидирање на постојната регулатива за да ја прилагоди на дигиталното доба и соработка со онлајн-платформите за да може најдобро да се справи со предизвиците коишто ги носи Интернетот, Северна Македонија заостанува на ова поле. Врз основа на нашите дискусии, младите немаат големо познавање за постојните регулативи, ниту пак за потребата од усогласување на националните закони со релевантните регулативи на ЕУ. Ова упатува на фактот дека младите можеби и не се свесни за развојот на политиките на национално ниво и на ниво на ЕУ.

И покрај тоа, младите имаат предлози за тоа како секоја засегната страна може да придонесе во унапредување на Интернет-просторот. Сметаат дека е потребен повеќеслоен приод и комплементарни политики за справување со потенцијалните штети коишто широката употреба на Интернетот ги донесе во општеството. Младите во Северна Македонија претпочитаат строги закони и подобри регулативи. Се поддржува надзорот на Владата на Интернет и брзата акција како одговор на неправилното однесување на Интернет, но треба да постои систем на контрола и рамнотежа за да се ограничи можноста за појава на владина злоупотреба на моќта. Постојните механизми, како можноста корисниците да пријават содржини и модерирање на содржините на платформите се комплементарни мерки со коишто онлајн-платформите можат да станат побезбедни и поприемчиви. Особено се потребни образовни политики и обуки за корисниците и за релевантните засегнати страни. Проблемите со менталното здравје коишто би можеле да се појават како резултат на прекумерното користење на Интернетот треба да се решава преку усвојување соодветни политики.

Овој извештај е подготвен врз основа на граѓански консултации со млади луѓе, настан организиран во рамките на проектот „Направи иднина: ЕУ и Западен Балкан од младинска перспектива“, имплементиран од група тинк-тенк организации во рамките на мрежата „Мисли за Европа“ (TEN), Центар за европска политика (CEP) Брисел, Институт за меѓународни работи (IFI) Рим и Фондацијата Бронислав Геремек - Варшава. Проектот е финансиран во рамките на програмата „Европа за граѓаните“.

